

DOI <https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-2-3>

Н. М. Колісніченко

Національний університет

«Одеська політехніка», м. Одеса, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1083-7990>

ird@ukr.net

ФЕНОМЕН БЕЗПЕКИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ВИКЛИКИ ДЛЯ УПРАВЛІННЯ

У статті обґрунтовано виклики для управління, пов'язані з проблемою безпеки освітнього середовища періоду збройного конфлікту. Розглядаються керівні міжнародні документи з безпечного функціонування закладів освіти в період збройного конфлікту, зокрема «Декларація про безпеку шкіл», яка закликає уряди країн до запровадження відповідних заходів зі збору даних про напади на заклади освіти, розслідування й судове переслідування ймовірних порушень національного та міжнародного права, а також зобов'язання виконувати «Керівні принципи захисту шкіл і університетів від військового використання під час збройних конфліктів». У статті розглянуто приклади розв'язання питань безпеки закладів освіти в міжнародній практиці країн, які залучені до збройного конфлікту, зокрема щодо реалізації заходів з ідентифікації закладу освіти як цивільного об'єкта, вжиття запобіжних заходів з уникнення чи мінімізації випадкової шкоди цивільному населенню тощо. Досліджено діяльність міжнародних організацій під час збройних конфліктів щодо збереження та відновлення освіти під час війни, а саме Ради Безпеки ООН, ЮНІСЕФ. Проаналізовано вітчизняні державні законні та підзаконні нормативно-правові акти з питань безпеки здобувачів освіти та освітян й уточнено основне визначення поняття «безпека» як: захищеність інтересів особистості (держави тощо) від зовнішніх і внутрішніх загроз; відсутність небезпеки; властивість живої системи в її прагненні до самозбереження; діяльність із запобігання, виявлення та нейтралізації загроз; стан стабільності та стійкості. Актуалізовано розроблення документа закладу освіти – «Кодексу безпечного освітнього середовища», який повинен містити: правила, конкретні дії щодо захисту здобувачів від різного роду загроз, ризиків під час перебування в закладі освіти; процедури проведення необхідних заходів у випадку порушення безпеки учасників освітнього процесу. Також обґрунтовано необхідність паспорту безпеки закладу освіти.

Ключові слова: безпека, безпека освітнього середовища, безпека закладу освіти, збройний конфлікт, паспорт безпеки.

N. M. Kolisnichenko

Odesa Polytechnic National University, Odesa, Ukraine

THE PHENOMENON OF SECURITY IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT UNDER ARMED CONFLICT: CHALLENGES FOR MANAGEMENT

The article reveals the management challenges associated with the problem of the security of the educational environment during the period of the military conflict. International guiding documents on the safe functioning of educational institutions during the period of military conflict are considered. In particular, the “Safe Schools Declaration”, which calls on national governments to implement appropriate measures to collect data on attacks on educational institutions, investigate and prosecute alleged violations of national and international law, and commit to implementing the “Guidelines for protecting schools and universities from military use during armed conflict”. Examples of solving the security issues of educational institutions in the international practice of countries involved in armed conflict are examined, in particular, regarding the implementation

of measures to identify an educational institution as a civilian object, taking precautionary measures to avoid or minimize accidental damage to the civilian population, etc. Attention is paid to the activities of international organizations during military conflicts regarding the preservation and restoration of education during the war, namely the UN Security Council, UNICEF. The Ukrainian legislative and regulatory acts on the security of students and teachers is analyzed and the basic concept of security is clarified as: protection of the interests of the individual (the state, etc.) from external and internal threats; absence of danger; desire for self-preservation; activities for the prevention, detection and neutralization of threats; a state of stability and sustainability. The development of the document of the educational institution "Safe Educational Environment Code" is being updated, which should contain: rules, specific actions to protect students from various threats and risks during their study at the educational institution; procedures for carrying out the necessary measures to avoid a violation of the safety of participants in the educational process. The need for a security passport of an educational institution is substantiated.

Key words: security, security of the educational environment, security of the educational institution, armed conflict, security passport.

Постановка проблеми. Життєдіяльність людини супроводжується надзвичайними техногенними, екологічними, промисловими та стихійними ситуаціями [4, с. 100], тому кожна держава повинна мати професійні структури для ліквідації їх наслідків. Прийнята світовою спільнотою «Декларація про безпеку шкіл» 2015 року [16] є політичним інструментом, за допомогою якого уряди зобов'язалися захищати здобувачів освіти всіх рівнів та освітян від наслідків збройних конфліктів. Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш закликав усі країни підтримати «Декларацію про безпеку шкіл» [18].

Рівень нападів на заклади освіти та використання їх у військових цілях під час останніх і поточних конфліктів є значним за своїм масштабом. Унаслідок російського нападу на Україну загалом окупанти пошкодили понад двох тисяч закладів освіти, більше 200 з яких зруйновані повністю. Також через війну натеper загинуло близько 300 українських дітей, а більше 500 отримали поранення – дані МОН України постійно оновлюються [7]. Напади на заклади освіти та їх використання у військових цілях є частиною ширшого поняття «напади на освіту», яке має багато форм, зафіксованих у повідомленнях ЗМІ: «...учням було заблоковано доступ до їхніх шкіл <...> студентів і викладачів на всіх рівнях освіти навмисно чи без розбору вбивали, калічили або травмували <...> школи та університети були зруйновані або пошкоджені». Під час збройного конфлікту діти, які не відвідують школу, піддаються більшому ризику жорстокого поводження, експлуатації та вербування збройними силами та групами. Тривалий характер конфліктів лише посилює ці наслідки. Як зазначено в «Декларації про безпеку шкіл» 2015 року [16]: «...у багатьох країнах збройні конфлікти продовжують руйнувати не лише шкільну інфраструктуру, а й надії та прагнення цілого покоління дітей. <...> Навпаки, освіта може допомогти захистити дітей і молодь

від смерті, травм і експлуатації; вона може пом'якшити психологічний вплив збройного конфлікту, пропонуючи стабільність, а також може забезпечувати зв'язки з іншими життєво важливими службами».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття безпеки як базового для нашого дослідження розглядалося в працях І. Баєвої, Ф. Мугулова, Т. Ежевської та ін., де безпека розглядається: як стан об'єкта (системи, процесу); як здатність, властивість об'єкта (системи, процесу) протистояти небезпечним станам або виключати можливість їх виникнення; як сукупність умов діяльності або зовнішнього середовища, в яких виключено негативний вплив на об'єкт; як система заходів, спрямованих на забезпечення захисту об'єкта від впливу небезпечних ситуацій чи подій. Численні нормативні документи європейських структур також фокусують свою увагу на безпековому феномені, зокрема у сфері освіти. Серед вітчизняних дослідників проблематикою безпечного освітнього середовища займалися Т. Бойченко, С. Бреус, О. Драган, Л. Мазник, Л. Снігир, О. Черкашин та інші.

Мета статті – обґрунтування викликів для управління, пов'язаних із проблемою безпеки освітнього середовища періоду збройного конфлікту.

Виклад основного матеріалу. «Декларація про безпеку шкіл» закликає уряди країн до запровадження відповідних заходів. Ці заходи включають збір даних про напади на заклади освіти, розслідування й судове переслідування ймовірних порушень національного та міжнародного права, а також зобов'язання виконувати «Керівні принципи захисту шкіл і університетів від військового використання під час збройних конфліктів» («Guidelines for protecting schools and universities from military use during armed conflict») [12]. Згадані «Керівні принципи» закликають сторони конфлікту не використовувати заклади освіти

у військових цілях, щоб зберегти їх цивільний характер і не зробити їх уразливими для нападу.

Реалізації «Декларації про безпеку шкіл» сприяє міжнародне гуманітарне право. Низка фундаментальних норм цього права лежить в основі й «Декларації про безпеку шкіл», й «Керівних принципів». Міжнародне гуманітарне право вимагає від усіх сторін збройного конфлікту, як державних, так і недержавних, поважати всі цивільні об'єкти, включно із закладами освіти, і не нападати на них. Крім того, ними повинні вживатися всі можливі запобіжні заходи, щоб уникнути і в будь-якому випадку загрози звести до мінімуму. Це передбачає: реалізацію всіх можливих заходів для ідентифікації того, що ціль є дійсно військовим, а не цивільним об'єктом; вжиття всіх можливих запобіжних заходів у виборі засобів і методів ведення війни, щоб уникнути чи мінімізувати випадкову шкоду цивільному населенню, або коли є можливий вибір між кількома військовими об'єктами для отримання подібної військової переваги; вибір того об'єкта, напад на який спричинить найменшу небезпеку для життя цивільного населення. Крім того, основоположним правилом міжнародного гуманітарного права є те, що сторони конфлікту не повинні здійснювати напад, який, як очікується, може спричинити випадкову втрату життя серед цивільного населення, поранення цивільних осіб, пошкодження цивільних об'єктів. Сторони, що захищаються, також повинні вжити всіх можливих запобіжних заходів для захисту цивільних об'єктів, які знаходяться під їх контролем, включаючи заклади освіти, від наслідків атак.

Якщо заклад освіти використовуватимуть у військових цілях (наприклад, як базу, казарму, склад зброї, навчальну чи вогневу позицію), це може зробити її воєнним об'єктом і, таким чином, цілком до законного нападу. Ось чому, щоб захистити заклади освіти від таких нападів і зберегти освіту загалом, «Керівні принципи» закликають сторони збройного конфлікту не використовувати заклади освіти з метою підтримки своїх воєнних дій.

Важливі норми міжнародного гуманітарного права доповнюються низкою резолюцій та ініціатив Ради Безпеки ООН. За останні 20 років Рада Безпеки ООН ухвалила кілька резолюцій, присвячених дітям у збройних конфліктах, починаючи з Резолюції 1261 (1999 р.) [13]. Ця резолюція надає визначення порушенням, вчиненим проти дітей під час збройного конфлікту, включаючи напади або погрози нападів на заклади освіти чи охорони здоров'я. У 2005 році Рада Безпеки звернулася до Генерального секретаря з проханням запровадити «Механізм моніторингу та звітності

про серйозні порушення проти дітей у ситуаціях збройного конфлікту» (Monitoring and Reporting Mechanism – MRM) [14] і вирішила створити відповідну Робочу групу, що складається з усіх 15 членів Ради Безпеки. MRM збирає на місцях інформацію шести «серйозних порушень», у тому числі про напади або загрози нападів на освіту чи охорону здоров'я. Робоча група розглядає інформацію, надану MRM, і рекомендує заходи для посилення захисту дітей у збройному конфлікті.

У 2011 році Рада Безпеки включила регулярні напади на заклади освіти та охорони здоров'я до механізму «переліку», за допомогою якого Генеральний секретар ООН у своїй щорічній публічній доповіді про дітей у збройних конфліктах перераховує державні та недержавні сторони, які вчиняють тяжкі порушення. У 2014 році Рада Безпеки прийняла резолюцію 2143 [15], яка, серед іншого, закликала поважати цивільний характер шкіл відповідно до міжнародного гуманітарного права, висунула вимоги до розслідування та судового переслідування нападів на школи, а також посиленого моніторингу та звітності про військове використання шкіл. У Резолюції запропоновано практичні кроки для захисту закладів освіти.

Уряди та збройні угруповання вживають практичних заходів для посилення захисту шкіл у збройних конфліктах. Наприклад, у 2016 році Міністерство освіти Афганістану видало дві директиви з вимогою до збройних сил припинити використання шкіл у військових цілях [11]. У 2014 році в Південному Судані начальник штабу Народно-визвольної армії видав військовий наказ, вимагаючи від усіх членів армії утримуватися від захоплення та використання шкіл [11]. Підписавши Акт про зобов'язання щодо захисту дітей від наслідків збройного конфлікту, значна кількість недержавних збройних угруповань зобов'язалися «уникати використання у військових цілях шкіл або приміщень, які переважно використовуються дітьми».

Окрім постійної пропаганди захисту закладів освіти під час збройних конфліктів, гуманітарні організації також сприяли збереженню або відновленню освіти під час війни. У північно-східній Нігерії, де з 2009 року було вбито понад 2000 вчителів і майже 20 000 були переміщені, ЮНІСЕФ та інші гуманітарні організації створили сотні тимчасових навчальних приміщень, відремонтували школи та класи, а також проводили підготовку вчителів. У Західній і Центральній Африці інноваційна освітня радіопрограма забезпечує альтернативну навчальну платформу для дітей. Коли відвідування закладу освіти стає надто небезпечним, такий підхід стає особливо популярним.

ЮНІСЕФ та інші організації співпрацюють з урядами конфліктуючих країн, щоб забезпечити освіту в громаді, наприклад, проводячи уроки з базових навичок лічби та грамотності як у громадських спорудах, так і в приватних будинках. Це зменшує ризик незахищеності дітей дорогою до школи, особливо дівчаток, яких часто залишають удома заради їх власної безпеки.

Багато успішних прикладів показали, що кумулятивний ефект від обміну досвідом, упродовження кращої практики, здійснення впливу на сторони конфлікту, забезпечення узгодженої пропагандистської діяльності може поступово змінити поведінку сторін у війні.

Стаття 53 «Права та обов'язки здобувачів освіти» Закону України «Про освіту» декларує: 1. Здобувачі освіти мають право на: ...безпечні та нешкідливі умови навчання, утримання і праці; Стаття 54 «Права та обов'язки педагогічних, науково-педагогічних і наукових працівників, інших осіб, які залучаються до освітнього процесу»: 1. Педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники мають право на: ...безпечні й нешкідливі умови праці [6].

Питання безпеки та цивільного захисту розглядаються в низці документів, як-от: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 січня 2014 р. № 11 «Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту» із змінами; № 1200 «Про затвердження Порядку забезпечення населення і працівників формувань та спеціалізованих служб цивільного захисту засобами індивідуального захисту, приладами радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного і хімічного контролю» від 19 серпня 2002 р.; № 733 «Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення надзвичайних ситуацій та зв'язку у сфері цивільного захисту» від 27 вересня 2017 р.; «Про захист засобами індивідуального захисту приладами радіаційної та хімічної розвідки, дозиметричного і хімічного контролю»; № 819 «Про затвердження Порядку проведення навчання керівного складу та фахівців, діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту» зі змінами від 23 жовтня 2013 р.; № 841 «Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення надзвичайних ситуацій» від 30 жовтня 2013 р.; № 444 «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях» від 26 червня 2013 р.; № 138 «Деякі питання використання захисних споруд ЦЗ» від 10 березня 2017 р. Окремо затверджено документи з питань пожежної та техногенної безпеки, а саме Постанови Кабінету Міні-

стрів України: від 30 вересня 2015 р. № 775 «Про затвердження Порядку створення та використання матеріальних резервів для запобігання і ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій»; від 19 серпня 2002 № 1200 «Про затвердження Порядку забезпечення населення і особового складу невоєнізованих формувань засобами радіаційного та хімічного захисту», а також Наказ МВС України від 30 грудня 2014 № 1417 «Про затвердження Правил пожежної безпеки в Україні» й Наказ МНС України від 15 серпня 2007 р. № 557 «Правила техногенної безпеки у сфері цивільного захисту на підприємствах, в організаціях, установах та на небезпечних територіях». Варто також згадати документи з охорони праці та безпеки життєдіяльності: Закони України «Про охорону праці»; Кодекс законів про працю України, Закони «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення»; «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку»; «Про дорожній рух» тощо.

Оскільки безпека є невід'ємним атрибутом будь-якої організації як соціального утворення, спостерігається розширення змісту цього поняття. Він варіює залежно від характеру загроз нормальному функціонуванню тієї чи іншої сфери життєдіяльності. Зазначимо, що тематика безпеки вивчається в соціології, філософії, психології, медицині та інших галузях наукового знання і розглядається в межах відповідного предметного поля. Тож актуалізуються мультидисциплінарні дослідження, оскільки жодна з окремо взятих галузей науки не може дати вичерпного пояснення питанню, що вивчається.

З точки зору різних ракурсів безпеку можна розглядати: як захищеність інтересів особистості (держави тощо) від зовнішніх і внутрішніх загроз; як відсутність небезпеки; як властивість живої системи в її прагненні до самозбереження; як діяльність із запобігання, виявлення та нейтралізації загроз; як стан стабільності та стійкості. У вивченні безпеки як феномену існують методологічні підходи до її дослідження, зокрема щодо необхідності розрізняти теоретичний та практичний (емпіричний) підхід. Теоретичне мислення спрямоване на організацію теоретичної конструкції, емпіричне мислення має на меті віднаходження зв'язків концептуального апарату науки з дійсністю. Відповідно, розрізняють і поняття, які можуть набути емпіричної або теоретичної форми. Крім того, основна увага окремих дослідників спрямована на розширення масштабу досліджуваного поняття шляхом включення до його змісту ознак, що відносяться опосередковано до феномену безпеки та характеризують інші,

похідні від нього явища: забезпечення безпеки, умови, механізми, систему безпеки тощо. Таким чином, «власне безпеку слід розуміти як стан захищеності об'єкта від різних загроз (реальних, потенційних та інше), що забезпечує його стійке існування та розвиток. Різноманітна діяльність із досягнення та підтримки цього стану є забезпеченням безпеки. Сукупність економічних, політичних, екологічних, інформаційних та інших умов і факторів, що сприяють досягненню та підтримці цього стану, – це умови безпеки. А подібні умови та фактори, які створюють небезпеку та завдають збитки рівновазі, що дестабілізують об'єкт, є загрозою безпеці» (див., наприклад [9]).

Програма дій Кабінету Міністрів України передбачає створення в кожній школі до 2025 року сприятливого освітнього середовища, забезпечення компетентнісного навчання здобувачів освіти й постійного підвищення кваліфікації педагогів. Сприятливе освітнє середовище – це передусім безпечне середовище, в якому: наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю учнів, педагогів і батьків, відсутні будь-які прояви насильства та є достатні ресурси для їх запобігання, а також дотримуються права і норми фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника навчально-виховного процесу [10, с. 10]. З огляду на це актуалізується розроблення такого документа закладу освіти, як-от «Кодекс безпечного освітнього середовища (КБОС)». Цей документ повинен містити: правила, конкретні дії щодо захисту здобувачів освіти від різного роду загроз, ризиків під час перебування в закладі освіти; процедури проведення необхідних заходів у випадку порушення безпеки учасників освітнього процесу.

Дуже важливо, щоб заклад мав чітко визначений порядок втручання у випадках, коли виникають проблеми з безпекою; кожен педагогічний працівник повинен знати, кому повідомляти про такі випадки, як їх реєструвати, яка подальша процедура роботи з ними. Отже, необхідним є проходження навчання всіма суб'єктами освітнього процесу, щоб мати змогу ознайомитися з процедурами вирішення проблем, пов'язаних з безпекою особистості в навчально-виховному процесі. Формат КБОС може бути довільним за формою, проте краще, коли його положення згруповані (беручи до уваги фізичну, психологічну, соціальну, інформаційну безпеку), мають чітку орієнтацію на їх виконавця (здобувачів та освітян або ж спільні для всіх). Кількість запропонованих правил має бути оптимальною, щоб вони виконувалися. Крім того, правила мають бути не тільки записані у КБОС,

але й детально опрацьовані всіма виконавцями. Положення КБОС повинні: відповідати вимогам чинного законодавства; бути чіткими та зрозумілими, оскільки вони є настановами до дії; містити установку на те, що потрібно зробити учасникам освітнього процесу; поширюватися на всіх учасників освітнього процесу; містити правила, які є відомими та очевидними, а не декларативними [10, с. 20–24].

В умовах російсько-української війни персональна відповідальність за організацію безпечних умов для здобувачів освіти та всіх працівників покладається на керівників закладів освіти [3]. Відповідну норму передбачено рекомендаціями Міністерства освіти і науки. Зокрема, на керівників закладів освіти покладено забезпечення безумовного переривання освітнього процесу в разі включення сигналу «Повітряна тривога» або інших сигналів оповіщення. За включення сигналу тривоги всі учасники освітнього процесу повинні організовано прослідкувати до захисних споруд і перебувати в них до завершення тривоги. У міністерстві зазначають, що навчання може завершуватися в укритті, а після відбою тривоги учасники можуть повернутися до приміщення закладу освіти та продовжити процес навчання. В Україні є успішні практики облаштування сучасних укриттів з вентиляцією, запасами води та засобами зв'язку (Київ, Львів). Заклади освіти проводять реконструкцію підвальних приміщень для використання як бомбосховищ з метою збереження освітнього процесу навіть під час повітряних тривог.

«Паспорт безпеки» закладу освіти – це комплексний документ, який містить інформацію про організацію заходів безпеки в закладі та регламентує дії персоналу освітян, учнів та відвідувачів у надзвичайних ситуаціях. «Паспорт безпеки» [5] будь-якого підприємства містить такі розділи: 1. Ідентифікація речовини/препарату і компанії/підприємства; 2. Ідентифікація факторів ризику; 3. Склад/дані про інгредієнти; 4. Заходи першої медичної допомоги; 5. Протипожежні заходи; 6. Заходи під час аварійного викиду; 7. Поводження і зберігання; 8. Заходи зменшення впливу/індивідуальний захист; 9. Фізико-хімічні властивості; 10. Стійкість і реакційна здатність; 11. Токсикологічні дані; 12. Екологічні дані; 13. Розгляд питань з утилізації; 14. Інформація з транспортування; 15. Регуляторна інформація.

У західній практиці освітяни постійно проходять підготовку з програми за темою «Паспорт безпеки» за приблизно такими заняттями [17]: Заняття 1. «Помітьте небезпеку, оцініть ризики, внесіть зміни»; Заняття 2. «SAM (School access

module – доступ до шкіл)»; Заняття 3. «Обов'язки роботодавця»; Заняття 4. «Обов'язки працівників»; Заняття 5. «Перевірка робочого місця»; Заняття 6. «Звіти про інциденти»; Заняття 7. «План реагування на надзвичайні ситуації»; Заняття 8. Введення WHS (Workplace Health and Security (Охорона здоров'я та безпека на робочому місці) [11].

Натепер Державна служба якості освіти розробила рекомендації, які допоможуть керівнику закладу освіти організувати безпечне освітнє середовище і в очному, і в дистанційному, і в змішаному форматі навчання [2], а також більш ефективно змінювати формати залежно від безпекової ситуації.

Висновки. Заклади освіти повинні бути місцем навчання і безпеки для дітей навіть під час війни. В умовах повномасштабного вторгнення та російсько-української війни варто: розслідувати і переслідувати злочинців рф через регіональні та міжнародні трибунали; покласти край використанню закладів освіти та педагогів для виборчих завдань на окупованих територіях; вести переговори з окупантами щодо поваги до закладів освіти як безпечних зон.

Список літератури:

1. Безпека понад усе. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/bezpeka-ponad-use-sergij-shkarlet-rozpoviv-pro-format-202223-navchalnogo-roku>
2. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки. URL: <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-novi-vim/>
3. За безпеку закладів освіти відповідатимуть їх керівники. URL: <https://osvita.ua/news/86817/>
4. Кодекс цивільного захисту України № 5403-VI від 02.10.2012 р. URL: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
5. Паспорт безпеки DOW AGROSCIENCES S.A.S. Паспорт безпеки згідно з Регламентом (EC) № 2015/830. URL: https://agroantal.com.ua/uploads/Images/Corteva/dursban_MSDS.pdf
6. Про освіту. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
7. Скільки пошкоджено і зруйновано шкіл в Україні – дані МОН. URL: <https://nus.org.ua/news/skilky-poshkodzheno-i-zrujnovano-shkil-v-ukrayini-dani-mon/>
8. Безпека життєдіяльності : навч. посібник / Т.Є. Стищенко та ін. Харків : ХНУРЕ, 2018. 336 с.
9. Уряд затвердив методiku, яка визначатиме рівень безпеки для закладів освіти. 3 серпня 2024. URL: <https://nus.org.ua/news/uryad-zatverdyy-metodyku-yaka-vyznachaty-me-riven-bezpeky-dlya-zakladiv-osvity/>
10. Цюман Т.П., Бойчук Н.І. Кодекс безпечного освітнього середовища : метод. посіб. ; за заг. ред. Т.К. Цюман. 2018. 56 с.

11. Education under attack. URL: https://protectingeducation.org/wp-content/uploads/documents/documents_eua_2018_full.pdf

12. Guidelines for protecting schools and universities from military use during armed conflict. URL: https://protectingeducation.org/wp-content/uploads/documents/documents_guidelines_en.pdf

13. Resolution 1261 (1999) Adopted by the Security Council at its 4037th meeting, on 25 August 1999. URL: <https://unscr.com/en/resolutions/doc/1261>

14. Resolution 1612 (2005). Security Council. 5235th meeting, on 26 July 2005. URL: <https://unscr.com/en/resolutions/doc/1612>

15. Resolution 2143 (2014). Security Council. 7129th meeting, on 7 March 2014. URL: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2143>

16. Safe Schools Declaration. URL: http://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/ud/vedlegg/utvikling/safe_schools_declaration.pdf

17. Safety passport program for educators. URL: <http://smartmove.safetyline.wa.gov.au/wp-content/uploads/Passport-Program-for-educators.pdf>

18. United Nations Secretary-General (2017-05-10). Report of the Secretary-General on the protection of civilians in armed conflict. UN Document S/2017/414.

References:

1. Bezpeka ponad use [Safety above all]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/bezpeka-ponad-use-sergij-shkarlet-rozpoviv-pro-format-202223-navchalnogo-roku> [in Ukrainian].
2. Bezpechne osvitnie seredovishche: novi vymiry bezpeky [Safe educational environment: new dimensions of safety]. URL: <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-novi-vim/> [in Ukrainian].
3. Za bezpeku zakladiv osvity vidpovidatymut yikh kerivnyky [The heads of educational institutions will be responsible for their safety]. URL: <https://osvita.ua/news/86817/> [in Ukrainian].
4. Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy [Civil Protection Code of Ukraine] № 5403-VI vid 02.10.2012 r. [Elektronnyi resurs]. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> [in Ukrainian].
5. Pasport bezpeky DOW AGROSCIENCES S.A.S. Pasport bezopasnosti sohlasno Rehlamenta (ES) [Safety data sheet DOW AGROSCIENCES S.A.S. Safety data sheet according to Regulation]. № 2015/830. URL: http://agroantal.com.ua/uploads/Images/Corteva/dursban_MSDS.pdf [in Ukrainian].
6. Pro osvitu [On Education]. Zakon Ukrainy. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
7. Skilky poshkodzheno i zruinovano shkil v Ukraini [How many schools in Ukraine have been damaged and destroyed] dani MON. URL: <https://nus.org.ua/news/skilky-poshkodzheno-i-zrujnovano-shkil-v-ukrayini-dani-mon/> [in Ukrainian].

8. Stytsenko T.Ie., Proniuk H.V., Serdiuk N.M., Khondak I.I. Bezpeka zhyttiedialnosti [Life Safety]: navch. posibnyk. Kharkiv: KhNURE, 2018. 336 s. [in Ukrainian].

9. Uriad zatverdyv metodyku, yaka vyznachatyme riven bezpeky dlia zakladiv osvity [The government has approved a methodology that will determine the level of security for educational institutions]. 3 Serpnia 2024. URL: <https://nus.org.ua/news/uryad-zatverdyv-metodyku-yaka-vyznachatyme-riven-bezpeky-dlya-zakladiv-osvity/> [in Ukrainian].

10. Tsiuman T. P., Boichuk N. I. Kodeks bezpechnoho osvitnoho seredovyshcha [Code of a Safe Educational Environment]: metod. posib. / za zah. red. Tsiuman T. K. 2018. 56 s. [in Ukrainian].

11. Education under attack. URL: https://protectingeducation.org/wp-content/uploads/documents/documents_eua_2018_full.pdf [in English].

12. Guidelines for protecting schools and universities from military use during armed conflict. URL: [https://protectingeducation.org/wp-content/](https://protectingeducation.org/wp-content/uploads/documents/documents_guidelines_en.pdf)

[uploads/documents/documents_guidelines_en.pdf](https://protectingeducation.org/wp-content/uploads/documents/documents_guidelines_en.pdf) [in English].

13. Resolution 1261 (1999). Security Council, 4037th meeting, on 25 August 1999. URL: <https://unscr.com/en/resolutions/doc/1261> [in English].

14. Resolution 1612 (2005). Security Council, 5235th meeting, on 26 July 2005. URL: <https://unscr.com/en/resolutions/doc/1612> [in English].

15. Resolution 2143 (2014). Security Council, 7129th meeting, on 7 March 2014. URL: <https://unscr.com/en/resolutions/doc/2143> [in English].

16. Safe Schools Declaration. URL: https://regjeringen.no/globalassets/departementene/ud/vedlegg/utvikling/safe_schools_declaration.pdf [in English].

17. Safety passport program for educators. URL: <http://smartmove.safetyline.wa.gov.au/wp-content/uploads/Passport-Program-for-educators.pdf> [in English].

18. United Nations Secretary-General (2017-05-10). Report of the Secretary-General on the protection of civilians in armed conflict. UN Document S/2017/414 [in English].

Н. М. Колісніченко

Оглядова стаття.

Надійшла до редакції 04.01.2025

Прийнято до опублікування 18.12.2024